

אין ביטוי מתגלגל לו

מילה בסלע

בלשוננו היום מקובל ש'מילה' היא יחידת הלשון העצמאית הקטנה ביותר. מובן זה של 'מילה' מוכר בעברית למן ימי הביניים. אך קודם לכן - בתנ"ך ובספרות חז"ל - 'מילה' שימשה במשמע 'דיבור', 'דברים שנאמרים'. למשל: "שָׁמְעוּ נְשָׁמוֹעַ מִלִּתִּי" (איוב כא, ב), "רוּחַ ה' דָּבַר בִּי וּמָלְתִּי עַל לִשְׁוֹנִי" (שמואל ב כג, ב). משמעות זו נשתמרה בעברית החדשה בהתבטאויות, כגון 'מילה שלו זו מילה' (כלומר הוא עומד בדיבורו).

על רקע זה נוכל להבין את הַמִּמְרָה מן התלמוד הבבלי: 'מילה בסלע, משתוקא בְּתֵרִין' (מגילה יח ע"א) - כלומר 'דיבור בסלע, שתיקה בשתיים'. סְלֵעַ - שמו של מטבע עתיק אשר נהג בארץ בתקופת חז"ל, ושוויו היה ארבעה דינרים. לפנינו אפוא מִמְרָה בשבח השתיקה: אם ערכו הכספי של דיבור הוא סלע (מטבע), ערכה של השתיקה הוא שתי סלעים. פתגם דומה מתועד בלשוננו למן הספרות הרבנית, ומקורו כנראה בערבית: "אם דיבור שווה כסף - שתיקה שווה זהב".

אצל דוברים רבים בני ימינו נשתכח חלקה השני של הַמִּמְרָה "משתוקא בתרי" (או בנוסח "שתיקה בתרי"), והביטוי הועמד על חלקו הראשון "מילה בסלע" ואף התרחב ל"כל מילה בסלע". כך קיבל הביטוי משמעות כמעט הפוכה: דברים נְכוּחִים שלכל מילה בהם ערך רב. בהיעדר חלקה השני של הַמִּמְרָה חלו שינויים בהבנת החלק הראשון: 'מילה' מתפרשת כבלשון ימינו (יחידת לשון קטנה), והמילה 'סלע' אינה מציינת מטבע קטן כי אם אבן גדולה. כך נפתח פתח להבנת הביטוי "כל מילה בסלע" כיד הדמיון הטובה: כל מילה חזקה כסלע איתן; כל מילה ראויה להיחקק בסלע; כל מילה משברת סלעים ועוד.